

Baltų literatūros recepcijai užsienyje skirta konferencija Greifswaldo universitete

Alina Baravykaitė

Greifswaldo universitetas, Menų ir humanitarinių mokslų fakultetas, Baltistikos institutas

University of Greifswald, Faculty of Arts and Humanities, Department of Baltic Studies

Ernst-Lohmeyer-Platz 3, 17489 Greifswald, Germany

E. paštas alina.baravykaite@uni-greifswald.de

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0002-1619-0024>

Moksliniai interesai: literatūros ir filmų vertimas, kalbinė interferencija, lietuvių kalbos kaip svetimosios mokymas

Research interests: audiovisual and literary translation, language interference, teaching of Lithuanian as a foreign language

Abstract. On 17 June 2025, an international scientific conference entitled “*Small*” *Literatures in the Big World: Worldwide Reception of Latvian and Lithuanian Literature in Translation* was held at the University of Greifswald, at which literary scholars and translators from five countries presented their papers. This was the second conference on translation theory and practice to be organised by the Department of Baltic Studies. The impetus for the conference was the growing attention to translations of Baltic literature into foreign languages, ranging from translation support programmes to awards for translators and translations from Lithuanian and Latvian abroad, which are comparable to the recognition of translated literature. The primary objective of the conference was to explore the role of translators, publishers, and readers in the process of dissemination and perception of translated Baltic fiction. The presentations were not limited to specific literary genre, time period or artistic value, and did not delve into the concept of “Small” literature, for which there is currently no universally accepted definition. The selection of the reception topic was also motivated by the perception that translations of Baltic literature, along with their nominations and awards, are associated with a broad dissemination and reception of Baltic literature.

Keywords: conference; reception of Baltic literature abroad; University of Greifswald.

2025 m. birželio 17 d. Greifswaldo universitete (Vokietija) įvyko tarptautinė mokslinė konferencija „Māžosios“ literatūros pasaulyje: lietuvių ir latvių literatūrų recepcija pasaulio kalbomis“, kurioje pranešimus skaitė literatūros tyrėjai ir vertėjai iš penkių šalių. Vertimo teorijai ir praktikai skirtą konferenciją Greifswaldo universiteto Baltistikos institutas surengė antrą kartą. 2009 m. su to paties universiteto Finų ir skandinavų kalbų institutu organizuotoje konferencijoje žvilgsnis kreiptas į kalbos politikos dalykus¹. Akstiną

¹ Konferencijos „Kalbos kultūra vertimo praktikoje. Kalbos politikos praktika mažesniosiose kalbinėse bendruomenėse“ pranešimus žr. Kessler, Pantermöller (2011).

šiųmetei konferencijai rengti davė didėjantis dėmesys baltų šalių literatūros vertimams į užsienio kalbas, pradedant vertimų rėmimo programomis² ir baigiant vertėjų ar vertimų iš lietuvių ir latvių kalbų apdovanojimais užsienyje, kurie prilygintini ir verstinės literatūros įvertinimui.

Apsiribojant vertimais į vokiečių kalbą (apie lietuvių literatūros vertimų į kitas kalbas įvertinimus svetur žr. Speičytė (2021) ir Maskaliūnienė (2021), paminėtini šie apdovanojimai: 2018 m. Vokietijos Rytų Europos kultūros forumo apdovanojimas Markui Rodneriui (Kulturforum, 2018), 2019 m. Austrijos valstybinis apdovanojimas už literatūros vertimus Corneliui Helliui (Bundeskanzleramt, 2019) ir 2021 m. Vokietijos jaunimo literatūros apdovanojimą pelnęs Jurgos Vilės knygos *Sibiro Haiku* vertimas (vertėja Saskia Drude) (Jugendliteratur), tais pačiais metais tapęs ir vokiško internetinio verstinės literatūros žurnalo *TraLaLit* birželio mėnesio vertimu³. Šis žurnalas mėnesio vertimu yra paskelbęs ir Antano Škėmos *Apokaliptinių variacijų* vokišką vertimą⁴ (vertėja Claudia Sinnig; 2023 m. jai už lietuvių literatūros vertimus įteiktas Vokietijos grožinės ir mokslo literatūros vertėjų sąjungos pereinamasis apdovanojimas – Jeronimo žiedas) (Literaturübersetzer, 2023). Paminėtina ir Nicolės Nau į vokiečių kalbą išversto Zigmundo Skujinio romano *Gulta ar zelta kāju* nominacija 2023 m. Leipco knygų mugės apdovanojimui (Leipziger Buchmesse, 2023).

Konferencijoje „Kalbos kultūra vertimo praktikoje. Kalbos politikos praktika mažesniose kalbinėse bendruomenėse“ visų pirma siekta gvildinti vertėjų, leidyklų ir skaitytojų vaidmenį verstinės grožinės literatūros sklaidos ir suvokimo procese, neribojant pranešimų temų literatūros rūšių, žanro, kūrinių radimosi laiko ar meninės vertės požiūriu ir nesigilinant į „mažosios“ literatūros sąvoką, kurios vienareikšmės apibrėžties kol kas nesama. Remdamiesi Franzo Kafkos dienoraščių mintimis apie mažąją literatūrą (Brod, 1976, p. 151–154), Deleuze ir Guattari ją yra apibrėžę kaip kalbinės *mažumos* literatūrą (1996, p. 24–39; lietuvių kalba apie tai žr. Žukauskaitė (2009). Greifsvaldo konferencijoje mažosiomis lietuvių ir latvių literatūros vadintos perkeltine reikšme, suvokiant jas kaip sąlygiškai negausios kalbinės bendruomenės rašytinius meninius kūrinius, kurių vertimai neišvengiamai veikia verčiamos literatūros ir ją subrandinusios kultūros sampratą vertimo kalbos kultūroje. Antai įprasta manyti, kad verstinė literatūra itin reikšminga mažesniųjų tautų literatūros vystymuisi, tačiau Jankevičiūtė ir Geetha (2017), kalbėdamos apie knygų vaikams ir jaunimui iliustracijų poveikį Indijos skaitytojams, atskleidė, kad ji gali būti nemažiau svarbi ir didelių šalių kultūrai. Recepcijos tema pasirinkta dar ir dėl įspūdžio, kad literatūros vertimai, jų nominacijos ir apdovanojimai savaime tapatinami su plačia literatūros sklaida ir recepcija. Pavyzdžiui, socialistiniame (Thiemt, 1984) ir dabarties kontekste (Dručkutė, 2010) aptariant į užsienio kalbas verstus lietuvių autorių kūrinius, minimi

² Vien iš duomenų, skelbiamų Lietuvos kultūros instituto ir latvių literatūros sklaidai skirtos platformos *Latvian Literature* interneto svetainėse, matyti, kad per pastarąjį ketvirtį amžiaus finansškai paremta vidutiniškai po 30 lietuviškų ir latviškų kūrinių vertimų kasmet, o baltų literatūra versta iš viso į daugiau nei 40 kalbų (*Translations; Vertimai*); taip pat plg. Maskaliūnienė (2021) ir *Saraksts* (2022).

³ Recenzijos autorė (Wiesner, 2021) prisipažįsta nemokanti originalo kalbos.

⁴ Recenzijos autorė (Melsted, 2020) prisipažįsta nemokanti originalo kalbos.

juos gvildenantys mokslo darbai, išverstų knygų ir leidimų skaičiai, tačiau nepaaiškėja, ar vertimai iš tiesų buvo išpopuliarinę platesniame skaitytojų rate, koks išpirkto tiražo santykis su nacionaline ir verstine kitų tautų literatūra ir kt.

Greifshvaldo baltistų konferencijos svečiui Haraldui Bichlmeieriui glaustai pristačius paties atstovaujamą, nuo 1964 m. Berlyne veikiančią ir baltistus bei Baltijos šalimis besidominčius tyrėjus vienijančią tarptautinę Baltų studijų draugiją (vok. *Gesellschaft für Baltische Studien*), pereita prie pranešimų. Juose vyravo vertimo praktikos tema. Anna Sedláčková (Latvijos universitetas) pateikė išsamų latvių grožinės literatūros vertimų Serbijoje vaizdą, taip pat nušviesdama vertimų padėtį kaimyninėse valstybėse, kurias dėl kalbų panašumo iš dalies sieja leidybos rinka. Negausius baltų literatūros vertimus (buvo minimi ir lietuvių autorių vertimai) šioje šalyje lemia latvių ir lietuvių kalbas mokančių vertėjų stygius, tad komerciniais sumetimais suprantama, nors kokybės atžvilgiu visiškai nepateisinama, kad leidėjai nevengia užsakyti literatūrinius apdovanojimus pelniusių kūrinių vertimus per tarpinę – šiuo atveju anglų – kalbą. Jau renginio pradžioje ryškėjo ir vėliau ne kartą pabrėžta pavienių vertėjų asmeninės iniciatyvos reikšmė verčiant ir populiarinant grožinius latvių ir lietuvių kūrinius užsienyje. Šiuolaikinės latvių literatūros vertimų temą tęsė Nad'a Drizga (Prahos Karolio universitetas), papildydama ją žiniomis apie vertimus Čekijoje. Nors grožinių vertimų iš abiejų baltų kalbų būta ir XX amžiuje (apie lietuvių literatūros vertimus į čekų kalbą žr. Speičytė (2021, p. 116–119), šiame amžiuje latvių autorių prabylant čekiškai laukta daugiau nei dešimtmetį. Pranešėja atkreipė dėmesį į taip pat dažnai minėtas, ne tik „mažųjų“ literatūrų vertimams ne itin palankias knygų leidybos aplinkybes, neišvengiamai atsiliepiantias vertimų kokybei ir galimai lemiančias tai, kad kalbų ir kultūrų žinovai nesiryžta tapti vertėjais. Apie grožinių kūrinių vertimus iš latvių kalbos, tik kiek netikėtu praeities ir dabarties sąsajų aspektu taip pat kalbėjo Andrejas Veisbergas (Latvijos universitetas), dėmesį telkęs į cenzūros, egzistavusios iki Latvijai atkuriant nepriklausomybę, ir šių laikų leidybos rinkos įtaką literatūros vertimams. Pailiustruota, kad ne tik vertėjo kalbų žinios ir profesiniai gebėjimai, bet ir politinė ideologija bei komerciniai aspektai gali paveikti galutinį vertimo rezultatą. Tam pasirinkti pavyzdžiai iš 1973 m. išleisto Alberto Belo romano *Saucēja balss* (anglų kalba 1980 m.)⁵ ir 2015 m. pasirodžiusio Noros Ikstenos kūrinio *Mātes piens* (anglų kalba 2018 m.)⁶ vertimų. Akivaizdu, kad dėl teksto pakeitimų ir kupiūravimo, nulemtų autoritarinės sistemos cenzūros (Belo kūrinio vertimas) arba šiuolaikinių leidėjų taikymosi prie skaitytojų lūkesčių ir poreikių (Ikstenos romano vertimas, pakeistas be vertėjos žinios ir sutikimo), vertime prarandama svarbi kultūrinė ir istorinė informacija, taigi ir nemaža dalis meninės kūrinių vertės. Pirmąją konferencijos dalį dėsningai užbaigė literatūrinės baltistikos atstovė Laura Laurušaitė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), pabrėžusi lietuvių ir latvių literatūrinių ryšių bei grožinių kūrinių vertimo į kaimyninės šalies kalbą reikšmę siekiant geresnio tautų tarpusavio supratimo. Mokslininkė kėlė mintį, kad literatūrinės ir kultūrinės regiono tapatybės formavimuisi tikslinga versti knygas, kuriose

⁵ Lietuvių kalba *Šauklio balsas* (1988 m.).

⁶ Lietuvių kalba *Motinos pienas* (2019 m.). Šis romanas minėtas daugumoje šios konferencijos pranešimų.

kalbama apie panašią ar tapačią istorinę patirtį. Regis, literatūroje ši įgauna bendro paveldo (angl. *shared heritage*) pavadinimą⁷.

Antrojoje konferencijos dalyje daugiausia kalbėta apie vertimus iš lietuvių kalbos. Žavintos Sidabraitės (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) pranešimas nukėlė į XVIII amžiaus pabaigos Mažąją Lietuvą, kai buvo išspausdintas Danielio Gottliebo Settegasto įdomaus likimo bitininkystės vadovas. Pirma išleistas vokiečių kalba pavadinimu *Bienencatechismus für meine Landsleute*, vėliau jis paties autoriaus buvo perrašytas lietuviškai (*Naudingos bičių knygelės*) ir kitų išverstas į latvių (*Bišu grāmātiņa*; ši knyga inspiravo ir perdirbinį latgaliečių kalba) bei lenkų (*Nauka o pszczolach*) kalbas, be to, XIX amžiaus viduryje Simono Daukanto sužemaitintas ir išleistas Sankt Peterburge. Prūsijos karalystėje pereinant prie gamtamokslinio mokymo turinio, vadovėlių patarta įsigyti to meto Gumbinės apskrities (didelės Mažosios Lietuvos ir Mozūrijos dalies) mokykloms. Tikėtina, kad keliskart perleistą, gotikiniais ir lotyniškaisiais rašmenimis spausdintą Settegasto knygelę keliose valstybėse skaitė nemažai įvairiomis kalbomis kalbančių ir skirtingą tikėjimą išpažįstančių žmonių. Po šios kelionės laiku Arankos Laczházi (Lorando Etvešo universitetas) pranešimas sugrąžino į dabartį ir supažindino su baltų literatūros vertimų būkle Vengrijoje. Kaip ir kitose šalyse, nepaisant vertėjų ir Lietuvos ambasados iniciatyvos bei negausių, bet kokybiškų vertimų, Vengrijoje lietuvių ir latvių literatūra tebėra žinoma veikiau specialistams ir nedideliame gerbėjų būriui, o vertimų iš tarpinių anglų ar suomių kalbų dėl profesionalų trūkumo taip pat neišvengiama. Prelegentė kalbėjo apie Budapešto baltistų pastangas pakeisti tokią padėtį, siūlant į studijų programą neįeinančius, bet studentų labai noriai lankomus vertimo seminarus ir patyrusių vertėjų vadovaujamas dirbtuves. Galbūt ateityje lietuvių literatūros vertėjai Vengrijoje bus rengiami būtent Lorando Etvešo universitete. Konferencija baigta Alinos Baravykaitės (Greifsveldo universitetas) pranešimu. Iš anksčiau minėtų interneto svetainių (žr. 2 išnašą) statistikos paaiškėjus, kad po 1990 m. daugiausia lietuvių literatūros verčiama į vokiečių kalbą⁸, siekta išsiaiškinti, ar ir kiek lietuvių literatūrą žino vokiškai kalbančių šalių jaunimas. Sukūrus trumpą apklausą ir išsiuntinėjus ją daugiau nei 20-ies Vokietijos, Austrijos ir Šveicarijos universitetų⁹ studentams bei Vokietijos radijo stoties *Deutschlandfunk* vaikų ir jaunimo literatūros rekomendacijų komisijos nariams, gautos tik 49 užpildytos anketos. Kaip ir numanyta, vos vienas kitas respondentas yra girdėjęs apie lietuvių literatūrą. Šiame kontekste buvo paliesta ir generatyvinio dirbtinio intelekto, kurį dėl autorinių teisių pažeidimų, darbuotojų išnaudojimo ir nedraugiškumo aplinkai¹⁰ prelegentė vertina nepalankiai, pasitelkimo verčiant „mažąsias“ literatūras tema.

Vertingų įžvalgų ir minčių diskusijoms suteikusioje Greifsveldo baltistų konferencijoje pasitvirtino ir tai, kad lietuvių ir latvių literatūros vertimų recepcijos tyrimai laike bei

⁷ Plg. taip pat pavadintas konferencijos pranešimų pagrindu parengtų straipsnių rinkinys (Pasewalck, 2023).

⁸ 1932 m. Tautų Sąjungos pradėto ir nuo 1946 m. UNESCO kuruojamo tarptautinio vertimų banko *Index Translationum* duomenimis, iki 1990 m. vyraujanti vertimo iš lietuvių kalbos buvo rusų kalba. Banko duomenys šiuo metu atnaujinami nereguliariai.

⁹ Vokiškai kalbančiose šalyse yra apie 800 universitetų ir aukštųjų mokyklų, tad kaip atrankos kriterijus pasirinkta vykdoma vertimo studijų programa (ne pavienis dalykas).

¹⁰ Plg. Hamm (2024) ir įvairias tarptautinių ir nacionalinių literatūros vertėjų sąjungų peticijas.

erdvėje yra ir veikiausiai neišvengiamai liks fragmentiški. Kaip įprasta tokiuose renginiuose, aptartos ne visos temos ir atsakyta ne į visus klausimus, į kuriuos atsakymų tikėjosi organizatoriai, tačiau numanu, kad mokslininkų dėmesio jie sulauks ateityje – galimai kitoje konferencijoje arba jungtinėmis pastangomis vykdant kokį nors tarptautinį baltų literatūros žinomumo pasaulyje tyrimo projektą.

Literatūra

Brod, M., 1976. *Franz Kafka: Gesammelte Werke. Tagebücher 1910–1923* [Franz Kafka: Collected Works. Diaries 1910–1923]. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag. [In German].

Bundeskanzleramt, 2019 – Türtcher, C. *Maja Badridse und Cornelius Hell erhalten den Österreichischen Staatspreis für literarische Übersetzung 2018* [Maja Badridse and Cornelius Hell Have Been Awarded the 2018 Austrian State Prize for Literary Translation]. [2019 06 27]. Prieiga: <<https://www.bundeskanzleramt.gv.at/bundeskanzleramt/nachrichten-der-bundesregierung/2019/maja-badridse-und-cornelius-hell-erhalten-den-oesterreichischen-staatspreis-fuer-literarische-uebersetzung-2018.html>>. [Žiūr. 2025 07 10]. [In German].

Deleuze, G., Guattari, F., 1996. *Kafka: Für eine kleine Literatur* [Kafka: Toward a Minor Literature]. Frankfurt am Main: Suhrkamp. [In German].

Dručkutė, G., 2010. Juozo Baltušio fenomenas Prancūzijoje [The Phenomenon of Juozas Baltušis in France]. *Colloquia*, 24, p. 105–112. Prieiga: <<https://www.ilti.lt/lt/c24/>>. [Žiūr. 2023 10 25]. [In Lithuanian].

Hamm, C., 2024. *Automatensprache* [Automaton Language]. München: Carl Hanser Verlag. [In German].

Index Translationum. Prieiga: <<http://www.unesco.org/xtrans/bsform.aspx>>. [Žiūr. 2024 09 09].

Jankevičiūtė, G., Geetha, V., 2017. *Eine andere Geschichte des Kinderbilderbuchs – vom sowjetischen Litauen bis nach Indien* [Another History of Children's Picture Book – from Soviet Lithuania to India]. Vilnius: Lithuanian Culture Institute & Chennai: Tara Books. [In German].

Jugendliteratur – Arbeitskreis Jugendliteratur. *Sibiro Haiku* [Siberian Haiku]. Prieiga: <https://www.jugendliteratur.org/buch/sibiro-haiku-4244-9783907277034/?page_id=1>. [Žiūr. 2025 07 10]. [In German].

Kessler, S., Pantermöller, M., 2011. *Sprachpflege in der Übersetzungspraxis. Beiträge zur Praxis der Sprachpolitik in kleineren Sprachgemeinschaften* [Language Maintenance in Translation Practice. Contributions to Language Policy in Smaller Communities]. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Wien: Peter Lang. [In German].

Kulturforum, 2018 – Deutsches Kulturforum Östliches Europa. *Verleihung des Georg Dehio-Buchpreises 2018: Kurzbericht und Impressionen* [Award Ceremony of the 2018 Georg Dehio Book Prize: A Brief Report and Impressions]. [2018 10 11]. Prieiga: <<https://kulturforum.info/de/preise-stipendien/georg-dehio-buchpreis/7823-verleihung-des-georg-dehio-buchpreises-2018-kurzbericht-und-impressionen>>. [Žiūr. 2025 07 10]. [In German].

Leipziger Buchmesse, 2023 – Lücke, J. *Preis der Leipziger Buchmesse 2023: Nominierte wetteifern um wichtigen Literaturpreis* [The Leipzig Book Fair Prize 2023: Nominees Compete for Prestigious Literary Award]. [2023 03 23]. Prieiga: <<https://www.leipziger-buchmesse.de/de/pressemitteilungen/preis-der-leipziger-buchmesse-2023-nominierte-wetteifern-um-wichtigen-literaturpreis>>. [Žiūr. 2025 07 10]. [In German].

Literaturübersetzer, 2023 – Kröning, C. *Hieronymusring 2023 an Claudia Sinnig* [The Hieronymusring 2023 Was Awarded to Claudia Sinnig]. [2023 04 25]. Prieiga: <<https://literaturuebersetzer.de/presse/pressemitteilungen/pressemitteilung-vom-25-april-2023>>. [Žiūr. 2025 07 10]. [In German].

Maskaliūnienė, N., 2021. Lietuvių literatūros sklaida: tampame pasaulinės literatūros dalimi [Dissemination of Lithuanian Literature: Becoming Part of World Literature]. *Literatūra*, 63(1), p. 86–98. <https://doi.org/10.15388/Litera.2021.1.6>. Prieiga: <<https://www.journals.vu.lt/literatura/article/view/25317/24688>>. [Žiūr. 2023 10 24]. [In Lithuanian].

Melsted, F., 2020. Übersetzung des Monats: Apokalyptische Variationen [Translation of the Month: Apocalyptic Variations]. *Tralalit*, 2020 11 04. Prieiga: <<https://www.tralalit.de/2020/11/04/uebersetzung-des-monats-apokalyptische-variationen>>. [Žiūr. 2025 07 10]. [In German].

Pasewalck, S., 2023. *Shared Heritage – Gemeinsames Erbe. Kulturelle Interferenzräume im östlichen Europa als Sujet der Gegenwartsliteratur* [Shared Heritage – Gemeinsames Erbe. Cultural Spaces of Interference in Eastern Europe as a Subject of Contemporary Literature]. Berlin, Boston: De Gruyter Oldenbourg. [In German].

Saraksts, 2022 – *Latviešu tulkotās literatūras saraksts 1990–2020* [List of Latvian-translated literature 1990–2020]. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka. Prieiga: <<https://dom.lndb.lv/data/obj/1049848.html>>. [Žiūr. 2023 10 24]. [In Latvian].

Speičytė, B., 2021. Lietuvių literatūra svetur: kas pastebėta ir įvertinta? [Lithuanian Literature Abroad: An Appraisal of the Situation?]. *Literatūra*, 63 (1), p. 99–119. <https://doi.org/10.15388/Litera.2021.1.7>. Prieiga: <<https://www.journals.vu.lt/literatura/article/view/25318/24690>>. [Žiūr. 2022 01 28]. [In Lithuanian].

Thiemt, R., 1984. Zur sowjetlitauischen Prosa der Gegenwart und ihrer Rezeption in der Deutschen Demokratischen Republik. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald* [On Contemporary Soviet Lithuanian Prose and its Reception in the German Democratic Republic. *Academic journal of the Ernst Moritz Arndt University of Greifswald*]. *Gesellschaftswissenschaftliche Reihe*, 33 (3/4), p. 8–12. [In German].

Translations – Latvian Literature. Translations. Prieiga: <<https://latvianliterature.lv/en/translations>>. [Žiūr. 2023 10 23].

Vertimai – Lietuvos kultūros institutas. Paremti vertimai [Supported Translations]. Prieiga: <<https://lithuanianculture.lt/kategorija/paremti-vertimai>>. [Žiūr. 2025 07 10]. [In Lithuanian].

Wiesner, H., 2021. Übersetzung des Monats: Sibiro Haiku [Translation of the Month: Siberian Haiku]. *Tralalit*, 2021 06 16. Prieiga: <<https://www.tralalit.de/2021/06/16/uebersetzung-des-monats-sibiro-haiku>>. [Žiūr. 2025 07 10]. [In German].

Žukauskaitė, A., 2009. Gilles'io Deleuze'o ir Felixo Guattari mikropolitika šiuolaikinės filosofijos kontekste [Gilles Deleuze and Felix Guattari's Micropolitics in the Context of Contemporary Philosophy]. *Problemos*, 75, p. 34–43. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2009.0.1978>. Prieiga: <<https://www.journals.vu.lt/problemos/article/view/1978/1209>>. [Žiūr. 2022 01 28]. [In Lithuanian].